

Оксана ЧИЖЕВСЬКА

педагог соціальний
КУ СОР Сумський обласний центр
комплексної реабілітації для дітей
та осіб з інвалідністю

ЛЯЛЬКОВИЙ ТЕАТР В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ, ЯК ДІЄВИЙ ТА ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД У РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ КУ СОР – СУМСЬКОГО ОБЛАСНОГО ЦЕНТРУ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ)

Використання лялькового театру в казкотерапії є досить важливим. Театр дозволяє реалізувати творчі здібності дитини з інвалідністю та розкрити її емоційний стан. В статті розглянуто актуальність даного напрямку в корекційно-розвиваючій роботі.

Вплив казки та театру на розвиток особистості.

Ключові слова: ляльковий театр, казкотерапія, театральне мистецтво, розвиток особистості, дитина з інвалідністю.

Chizhevska O.V. Puppet theater working with children from pre-school and younger age as method of teaching and education

The use of puppet theater in fairy-tale therapy is quite important. Theater allows you to realize your creative abilities and reveal your emotional state. The article considers the relevance of this direction of corrective and developmental work.

Key words: puppet theater, fairy tale therapy, theater art, personality development.

Постановка проблеми: У статті висвітлена проблема застосування лялькового театру у реабілітаційному процесі в умовах центру реабілітації; описано досвід використання лялькового театру в роботі з дітьми з інвалідністю.

Актуальність: У зв'язку із удосконаленням корекційно-розвиваючого процесу у центрі реабілітації для дітей з інвалідністю, одним із основних завдань реабілітації є максимально гармонійний розвиток дитини, що у майбутньому дозволить їм якомога краще інтегруватися у суспільство. Відомо, що при розумовій відсталості збагачення досвіду протікає уповільнено та спотворено. У дітей даної категорії аномально розвинені практична та пізнавальна діяльність, що гальмує процес накопичення уявлень і перешкоджає появі нових інтересів та потреб. Приймаючи участь у театральній виставі, дитина опановує сюжетно-рольову гру, засвоює соціальні ролі, вчиться розв'язувати життєві проблеми та набуває позитивного досвіду у спілкуванні з однолітками й дорослими. Участь у театральній діяльності допомагає всебічно розвивати.

Мета статті: розкрити роль лялькового театру, як ефективного та творчого методу комплексної реабілітації в роботі з дітьми з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі для надання психолого-педагогічної допомоги дітям з інвалідністю, використовуються різноманітні види терапевтичного впливу: аромо-терапія, казко-терапія музико-терапія, кольоро-терапія, сімейна арт-терапія, фото-терапія, пісочна терапія, танцювально-рухова терапія, лялько-терапія та інші. При цьому арт-терапія розглядається як терапія, змістом якої є художня творчість дитини.

Спочатку словосполучення «артотерапія» означало процес використання різноманітних видів мистецтв та творчої діяльності з терапевтичною метою.

Первинною основою арт-терапевтичних технологій були архаїчні форми мистецтва, що збереглися в народній творчості, яка характеризується наївністю, діючим характером, опорою на символічну мову несвідомого і які є джерелом душевного здоров'я людей.

У процесі розвитку арт-терапії величезну роль відіграв великий інтерес фахівців до дитячого, примітивного мистецтва. У подальшому, розвиваючись як самостійний напрямок психолого-педагогічної допомоги, арт-терапія запозичує прогресивні теорії та практичний досвід з педагогіки, психології та мистецтва.

Сьогодні арт-терапія - це самостійний напрямок у профілактичній, лікувальній, корекційній та педагогічній роботі, який використовується для допомоги дітям з проблемами у розвитку. Використання арт-терапії у корекційній педагогіці, привело до виникнення такого напрямку як педагогічна арт-терапія. Її засновниками були Ф.Чизен (Австрія), Г.Гід, В.Ловенфельд, М. Наумбург (Америка), М. Ричардсон (Великобританія), які розглядали заняття дітей образотворчим мистецтвом як засіб розвитку їх емоційної сфери, мислення та природної креативності.

У наш час ляльковий театр широко застосовується як в індивідуальній, так і в груповій формах у роботі з дітьми з інвалідністю. При цьому, головною метою стає не публічний виступ дітей перед глядачами, як завершальна форма роботи, а поглиблення і фіксація психотерапевтичного ефекту. Важливе місце у розмаїтті засобів впливу на формування особистості дитини посідає сьогодні театральна

діяльність. Цей особливий синтетичний вид мистецтва органічно поєднує в собі художнє слово, драматичну дію, поетику, живопис, музику та літературу. Він допомагає дитині глибше пізнати себе, свій внутрішній світ, спонукає її до самовдосконалення, викликаючи естетичні почуття та емоції в ході театралізованого дійства.

З досвіду нашого реабілітаційного центру встановлено, що в дітей значним успіхом користуються заняття з казкотерапії, на яких використовується ляльковий театр.

Суть методу казкотерапії полягає в тому, що казка доступно пояснює, що добре, а що погано. На прикладі позитивних персонажів дитина вчиться бути хорошою, а негативні герої казок викликають у неї лише негативну реакцію. Негативний герой завжди залишається покараним, а доброму дістається красуня-принцеса й півцарства на додаток.

Діяльність реабілітаційних заходів спрямовується на задоволення вікових інтересів дітей, розвиток здібностей, залучення до активної естетичної діяльності. «Введення» мистецтва у внутрішній світ вихованця, як результат розуміння художнього образу, має спиратися на налаштування емоційного контакту з творами, що сприймаються, удосконалення навичок аналітико-синтетичної діяльності мислення, збагачення емоційно-особистісного досвіду дитини з урахуванням виховних, освітніх та коригуючих моментів, закладених у самому змісті мистецтва. Говорячи про розвиток естетичного сприймання дітей засобами мистецтва, Л. Виготський підкреслював складність цієї проблеми: «Дивитися й слухати, отримувати задоволення – це здається такою нескладною психологічною роботою, виконуючи яку абсолютно не відчуваємо необхідності ні в якому спеціальному навчанні.» Діти з порушеннями розвитку є особливою категорією, в роботі з якими мистецтво використовується не тільки як засіб їх художнього розвитку та формування художньої культури, але і робить на них лікувальний вплив, є способом профілактики та корекції відхилень у розвитку.

Драматизація з вихованцями реабілітаційного центру найчастіше проводиться у формі занять з лялькотерапії. Робота будується на основі використання ляльки (персонажу казки), з якими розігруються в особах історії, пов'язані з проблемною ситуацією кожної дитини. Улюблена лялька потрапляє в «страшну історію» (придуману педагогом), але

справляється з нею і виходить переможцем. У розгортанні сюжету придуманої історії важливі зростаюче напруження на початку і позитивне вирішення його в кінці.

Під час занять з казкотерапії ляльковий театр має переваги над інсценізацією та декламуванням. Саме тут мають змогу розкриватися здібності дітей, особливо сором'язливих, закомплексованих. Звикаючи до участі у виставі за ширмою (де дитину не бачать), вона легко набуває впевненості у своїх силах, вільно виступає перед однолітками, стає активнішою в житті, у міжособистісних відносинах з дітьми та дорослими.

Основною ідеєю лялькового театру є здатність створити виставу за допомогою ляльок, які допомагають акторам театру створити яскраві образи, передати характерні риси людського характеру і форми поведінки. У діалозі героїв вистави міститься повчальний зміст, важлива інформація та соціальні норми. Головною і неодмінною рисою будь-якої лялькової вистави є вміння розважити глядачів, а часом, не лише спонукати посміятись, а й поміркувати. Тож, діти, незалежно від того є вони акторами чи глядачами, несвідомо піддаються виховному впливу, засвоюють корисні знання та вчать робити правильні висновки. Крім того, мовлення героїв збагачене літературними словами (адже за основу дійства завжди беруться тексти казок або повчальних історій), що позитивно впливає на розвиток словникового запасу дитини. Яскраві образи ляльок та динамічні дії з ними допомагають сконцентрувати та утримувати увагу дітей. Зміст вистави зрозумілий дітям, тому сприймається досить легко.

Крім того, ляльковий театр – це казкове видовище, а дітям, без сумніву, подобаються казки. Вони залюбки спілкуються з героями, відповідають на поставлені запитання, допомагають вирішити проблемне для персонажа завдання.

Ляльковий театр також допомагає дітям з інвалідністю опанувати сюжетно-рольову гру, засвоїти певні соціальні ролі та норми поведінки, вчить маніпулювати ляльками (чим підвищить рівень розвитку дрібної моторики). У грі діти вчать відрізняти добро від зла, хороші вчинки від поганих. По-перше, ляльководи, якими зазвичай виступають діти, знаходяться за ширмою, а отже не мають прямого контакту з глядачами. По-друге, діти, ніби граючись, спілкуються не тільки між собою, а й зі спостерігаючими. Виступ у якості виконавця ролі, визнання і підтримка

глядачів значно підвищує власну самооцінку дитини, допомагає розвиткові впевненості, самостійності, віри у власні сили, що допомагає дітям з розумовою відсталістю стимулювати розвиток реальних внутрішніх мотивів, які обов'язково включають мотивацію успішності.

Дитині з інвалідністю, як і дитині з нормальним інтелектуальним розвитком, дуже важливо бути прийнятим у коло однолітків. Для цього їй необхідно бути задіяною у спільній діяльності. Навіть якщо в силу дефекту вихованець не здатен вивчити, розказати, або прочитати текст слів персонажу, його необхідно залучати до постановки вистави. Справа у тому, що в дітей дошкільного та молодшого віку недостатньо розвинене мовлення, дикція, чітка артикуляція, виразність, сила голосу, тому, зазвичай, тексти вистав та слова автора бере на себе педагог або вихователь. Іноді роль ляльководи може заключатися в тому, що він буде просто мовчки керувати лялькою, або, навіть, тільки тримати її. Але для дитини з інвалідністю виконання цієї дії буде дуже важливим, адже таким чином вона перебуває у колективі однолітків, виконує вимоги керівника та вчиться спілкуванню. У дітей продовжує формуватися опорно-руховий апарат, слабо розвинені м'язи рук. Тому підбираючи п'єсу, педагог має передбачити, як довго дитина буде тримати ляльку, якою буде лялька (чи не заважка для дитини), чи зручно вихованцю буде знаходитись за ширмою.

Ляльковий театр можна застосовувати й як засіб реабілітації дітей з інвалідністю. Діти залюбки граються і намагаються виконувати поставлені у грі завдання. Дуже важливо, щоб грою дітей керував педагог. Лише тоді вона буде цілеспрямованою і нести певний зміст. Одним із варіантів застосування лялькового театру на реабілітаційному занятті, стає "прихід" до вихованців лялькового гостя, героя. Педагог обов'язково знайомить дітей з ним, садить ляльку на видне місце і запевняє, що вона буде слідкувати за дітьми, а в кінці заняття допоможе зробити висновки. Діти залюбки спілкуються з казковим героєм на занятті. Залучення лялькового гостя у навчальний процес допомагає подати потрібну і важку для розуміння дітей інформацію. Таким чином, під час гри діти краще активізують свої пізнавальні процеси, проявляють зацікавленість та легко включаються у роботу.

Під час театральної діяльності, діти виконують дії за сценарієм, що покращує їх уміння слідувати чітко поставленому плану. Перед ними

ставляться чіткі завдання, які необхідно виконувати. На корекційних заняттях діти оволодівають навичками ляльководення та вивчають ролі, намагаються власноруч виготовляти ляльки, реквізити, що сприяє розвитку кмітливості, винахідливості, естетичного смаку, здібностей в області образотворчого мистецтва, акторської майстерності. Заохоченням, у даному випадку, можуть виступати: похвала, грамоти, солодкі подарунки, фотографії. Заняття з казкотерапії створює умови для розвитку творчих здібностей, комунікативних навичок, моральних якостей та естетичного смаку дітей з інвалідністю.

Висновки. В процесі комплексної реабілітації доцільно використовувати ляльковий театр. Його основною метою є створення умов для розвитку творчих здібностей діти, формування моральних цінностей та орієнтирів особистості, розвиток комунікативних навичок, забезпечення естетичного виховання. Театральні ігри, підготовка лялькових вистав сприяють розвитку всебічних знань, умінь та творчості вихованців. Діти, готуючись до лялькової вистави, випробовують себе як актори, художники, співаки, музиканти.

Зрозуміло, що лялькотерапія в процесі реабілітації – це справа кропітка, але досягнуті результати цього варті. Діти захоплюються грою і використовують всі вміння і навички невимушено, навчаються спілкуванню один з одним та відчують свою відповідальність за загальну справу.

Отже, ляльковий театр допомагає дитині з інвалідністю розкритися, позбутися замкнутості, розширити словниковий запас. Крім того, театральна діяльність допомагає дитині опанувати сюжетно-рольову гру та набути комунікативні навички, виховує відповідальність та розвиває позитивні моральні якості особистості дитини.

Перспектива дослідження. Завдяки заняттям з казкотерапії, на яких використовуються корекційно-розвивальними та психолого-педагогічними методиками, які застосовуються фахівцями психолого-педагогічного відділення Центру комплексної реабілітації у практиці реабілітаційної роботи з дітьми з інвалідністю різних вікових категорій та нозологій поліпшується загальна моторика та рухові здібності, з'являється цікавість до творчої діяльності, дитина навчається швидко й правильно реагувати в нестандартних ситуаціях, розвантажується, зміцнює нервову систему, покращує психоемоційний стан, у неї

стимулюється дослідницький інтерес та маніпулятивна діяльність, балансувально-вестибулярна системи.

В Україні залишаються суттєві бар'єри на шляху до створення для осіб з інвалідністю необхідних та належних умов життєдіяльності. Серед них: ментальні, інформаційні, бар'єри під час доступу таких осіб до фізичного оточення, транспорту, освіти, праці, відпочинку, культури, спорту, інформації, туризму тощо. Вивчення передового світового досвіду, а також співпраця з державними структурами європейських країн допоможе Україні розробити власну систему державної підтримки осіб з інвалідністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борщаговська Т. Театралізовані ігри як засіб розвитку творчих здібностей дошкільнят. *Палітра педагога*. 2003. № 1. С. 21. К-ПНУ імені Івана Огієнка, факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології 88.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В. Давидова. М.: АСТ Астрель Хранитель, 2008. 671 с.
3. Дмитрієва І. В. Шляхи естетичного виховання розумово відсталих школярів. *Дефектологія*. 2006. № 3. С. 35-39.
4. Их становится все больше... *Медицинская газета: профессионально-врачебное издание*. № 6. 22 января 2012 года. С. 4.
5. Лабінський М.Г. Театр ляльок. *Українська Радянська Енциклопедія*. 2-е видання. Т. 11. Кн. 2. К., 1984., С. 168.
6. Медведєва Е.А. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании. М.: Академия, 2001. – 248 с.

Олена ШМЕЛЬКОВА

магістрантка I курсу
спеціальності 016 Спеціальна освіта
(016.02 Олігофренопедагогіка)
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник – **Ю.А. БОНДАРЕНКО**,
докт. пед. наук, професор

РОЛЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглянуто проблему ролі керівника закладу загальної середньої освіти в організації інклюзивного середовища. Визначено, що директор є ключовою фігурою у його формуванні, виконуючи ролі лідера і менеджера. Він має забезпечити рівний доступ до освіти всім її здобувачам і створити для них